

Marko Snoj

Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen

Modrijan, Ljubljana 2009, 608 str.

Prostor današnje Hrvatske i Slovenije područje je najstarijega europskoga naseljavanja na razmeđu jugoistočne i središnje Europe. To je područje stoljetnih jezičnih nadslojavanja na kojem zemljopisna imena koja pripadaju nastarijemu jezičnom sloju ponekad predstavljaju jedine leksičke prežitke tih nama danas slabo poznatih jezika. Nakon slavenskoga naseljavanja ta najstarija, kao i mlađa romanska imena postupno se integriraju u slavenski fonološki i morfološki sustav. S obzirom na to da je radoznalost prirođena ljudskom umu, oduvijek smo nastojali proniknuti u „značenje“ imena koja nas okružuju te nam stoga terenska toponomastička istraživanja pružaju nepresušno vrelo predaja o tumačenju naših toponima, obično, naravno sredstvima našega jezika. Znanost s pukom dijeli istu radoznalost, ali se pritom, pri više ili manje uvjerljivome tumačenju imena služi drugim „sredstvima“ i metodama kojima je temelj upravo etimologija, odnosno sustavna jezičnopovijesna raščlamba.

Tradicionalno, i hrvatska i slovenska etimološka tradicija neraskidivo su povezane s onomastičkim istraživanjima. Za slovensku onomastiku sintetske rasprave F. Miklošiča i F. Ramovša te osobito *Etimološki slovar slovenskega jezika* Franca Bezlaja predstavljaju izvrsno polazište pri onomastičkim istraživanjima. Za hrvatsku onomastiku tu ulogu do danas ima Skokov veliki *Etimologijski rječnik* i drugi njegovi mnogobrojni etimološki radovi. Međutim, nedovoljno upućenim korisnicima veoma je teško služiti se Skokovim rječnikom koji, s obzirom na to da i nije riječ o pravome leksikografskom priručniku, jednostavno ne funkcionira bez pomno razrađenih kazala, odnosno četvrtoga sveska rječnika. Kako u Hrvatskoj do današnjega dana nemamo boljega, odnosno nijednoga onomastičkog leksikografskog priručnika, možemo samo sa zavišću pogledavati prema izvrsnomu etimološkom rječniku toponima Marka Snoja.

Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen danas vodećega slovenskog etimologa Marka Snoja objavljen je u izdanju Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, a objavila ga je izdavačka kuća Modrijan i Zaklada ZRC 2009. godine u Ljubljani. Na više od 600 stranica autor u rječniku obrađuje i tumači tisuće slovenskih imena naselja, pokrajina, vodnih objekata i uzvisina, a u dodatku i najvažnije egzonime, odnosno slovenska imena za zemljopisne objekte izvan Slovenije. Koliko mi je poznato, ovo je prvi sustavan etimološki rječnik zemljopisnih imena. Odnosno, iako u mnogim, osobito europskim jezicima nalazimo niz veoma pouzdanih toponomastičkih rječnika, u njima etimološke analize obično nisu toliko iscrpne ni detaljne te stoga naravno ni pouzdane. To ne čudi

jer, kao što autor u predgovoru knjige ističe, velik je dio ovoga rječnika nastao u razdoblju od 1997. do 2000. tijekom kojega je Marko Snoj priređivao svoj *Slovenski etimološki slovar* koji je u međuvremenu doživio i drugo dopunjeno izdanje. Možda najbolje o etimološkome rječniku slovenskih toponima govori sam autor po kojemu je ovaj rječnik mogao nastati još pred desetljeće ili dva jer je tada već većina građe bila popisana i dobrim dijelom obrađena, a da je s druge strane mogao nastajati i sljedećih trideset godina jer su u toponomastici nerijetko moguća različita tumačenja pojedinih imena, a ovaj rječnik obrađuje samo manji dio slovenskih toponima. S obzirom na to da slovensko imenoslovlje još uvijek nije osobito razvijena grana etimološke znanosti, autor se pri radu na rječniku često nije mogao pouzdanost oslanjati na do sada objavljena tumačenja pojedinih toponima, mnoge u rječniku obrađene natuknice donose izvorna i nova etimološka rješenja. Autor nadalje ističe kako je najveći nedostatak ovoga rječnika činjenica da je u njemu etimološki obrađen samo 4 021 slovenski toponim, što čini približno tek 17 % od ukupno otprilike 24 000 različitih slovenskih zemljopisnih imena te stoga većinu toponima tek treba pouzdano protumačiti i na prikladan način leksikografski obraditi.

Etimološki rječnik slovenskih zemljopisnih imena sastoji se od četiriju temeljnih sastavnica: I. u uvodnome su dijelu *Predgovor* (5–6), *Uvod* (7–10), razredba toponima (*Razvršćanje slovenskih zemljepisnih imen*, 11–14), rječnik temeljnih strukovnih naziva (*Slovarček nekaterih strokovnih izrazov*, 15–19), popis pokrata navođene literature (*Seznam okrajšano navedene literature*, 20–36) te popis u rječniku upotrijebljenih kratica (*Krajšave*, 37–39); II. u drugome dijelu pod naslovom *Slovenija in zamejstvo* (41–494) donosi se rječnik slovenskih toponima; III. u trećemu dijelu naslovljenom *Imena na tujem* (495–541), abecednim se redom obrađuju imena s područja izvan granica Slovenije; IV. u četvrtome dijelu (*Kazalo obravnanih imen*, 545–603) autor donosi popis svih 8 855 obrađivanih imena, a natukničke su riječi u kazalu obilježene masno.

U predgovoru autor obrazlaže koji mu je bio glavni cilj pri sastavljanju ovoga rječnika te detaljno objašnjava načela kojima se rukovodio pri odabiru toponima za leksikografsku obradbu. Temeljno je načelo upravo etimološka relevantnost pojedinih imena, dok su druga načela više-manje formalne prirode. Primjerice, obrađena su sva naselja u Republici Sloveniji koja su 1991. godine imala više od 500 stanovnika, ali i mnoga imena manjih naselja koja su autoru jezično ili kulturološki bila zanimljivima. Odabir natuknica pri sastavljanju ovakvih autorskih rječnika nužno je barem jednim dijelom subjektivan jer bi sustavna toponomastička obradba cjelovite slovenske toponimije zahtijevala dugogodišnji rad većega tima suradnika.¹

¹ Takav sustavniji pristup odabrali smo u Odjelu za onomastiku i etimologiju Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje u radu na toponomastičkoj bazi hrvatskih toponima u leksikografskome programu *Tshwane* koji omogućuje istodobni rad većega broja istraživača.

S obzirom na to da je ovaj rječnik namijenjen ne samo onomastičarima, etimolozima i jezikoslovcima već i široj slovenskoj javnosti, autor u uvodu sažeto obrađuje etimološke metode toponomastičkih istraživanja te nešto podrobnije opisuje samu strukturu rječničkoga članka. U poglavlju u razvrstavanju zemljopisnih imena autor ističe da se vlastita imena mogu klasificirati na mnogo načina te sažeto opisuje temeljne modele onomastičke razredbe. Na početku navodi povijesni kriterij po kojemu se imena dijele na supstratna, domaća ili autohtona te adstratna koja nam svjedoče o jezičnim dodirima tijekom stoljetnoga života na prostoru današnje Slovenije. Izdvađa i ostale načine razredbe, primjerice u odnosu na osnovu imena u kojima toponime dijelimo na odapelativne tvorbe ili toponime izvedene od drugih imena, vlastita imena nastala izravnom konverzijom, sufiksacijom ili drugim tvorbenim postupcima, potom razredbu prema objektima imenovanja kod koje toponime dijelimo na imena naseljenih ili nenaseljenih prostora, imena voda, uzvisina, pokrajina i sl. Iz perspektive etimoloških istraživanja toponime možemo jednostavno razvrstavati i na imena jasne ili prozirne motivacije, ona kojima je motivacija „zamađljena“ zbog djelovanja glasovnih promjena, ona koja su zbog neispravnih etimologiziranja ili hiperkorektnosti pogrešno zapisana pa tako „zavode“ na krivo tumačenje, odnosno ona koja su uglavnom zbog izvanjezičnih razloga jednostavno „krivotvorine“. Najjednostavniji je način klasifikacije na etimološki nesporna, upitna i nejasna imena. Uvodnomu dijelu pridodan je i malen objasnidbeni rječnik temeljnih lingvističkih, a posebice onomastičkih i etimoloških naziva, popis navođene literature te popis upotrijebljenih kratica.

Središnju sastavnicu ovoga vrijednog djela predstavlja abecedni rječnik slovenskih zemljopisnih imena. U 1 650 obrađenih toponimnih natuknica autor je analizirao i protumačio ukupno 4 021 slovenski te unutar natuknica i 2 629 toponima s područja izvan granica današnje Slovenije. Među ovim, tzv. stranim toponimima autor je obradio ili naveo i niz hrvatskih toponima koji sa slovenskima dijele istu etimologiju. Sve su natuknice u ovome rječničkom dijelu ujednačeno strukturirane. Na početku je svake natuknice masno otisnuti standardizirani lik toponima, njegov genitivni lik u kurzivu te oznaka roda i broja imena nešto manjim slovima i drugim znakovnikom. Slijedi u zagradama toponimna kategorija te sažeta ubikacija s osnovnim geoinformacijskim podacima, odnosno zemljopisnim koordinatama zaokruženim na minute, što u današnje doba predstavlja nezaobilaznu sastavnicu ozbiljne toponomastičke obradbe. Naravno, ovi se podaci razlikuju s obzirom na vrste toponima, pa se primjerice za rijeke navode zemljopisne koordinate pri izvoru i ušću. U opisu toponima navode se i podaci o lokalnome liku toponima, a za svako se zemljopisno ime donosi i zapis imena u lokativu uz prepoziciju te obvezatno od imena izvedeni pridjev. Za ojkonime, odnosno imena naselja redovito se navode i etnici (imena stanovnika) u muškome i ženskom rodu. Za tumačenje podrijetla i nastanka imena nerijetko su osobito re-

levantne starije potvrde toponima te stoga autor, kad god njima raspolaže, donosi podatke o prvome spomenu toponima u povijesnim vrelima, potom podatke o povijesnome razvoju imenskoga lika te po potrebi ostale relevantne izvanjezične podatke. Homonimne likove toponima autor ne obrađuje u posebnim natuknicama, ali za svaki objekt, naravno, navodi njegove zemljopisne koordinate te ostale podatke uglavnom razgraničujući svako ime prema pripadnosti pojedinoj slovenskoj pokrajini. Takav je pristup ekonomičniji, osobito s obzirom na to da je riječ o etimološkom rječniku zemljopisnih imena te autora u prvome redu zanima etimološki protumačiti toponim, ali formalno bi ispravnije bilo svaki toponim obrađivati odvojeno sa svim njemu „pripadajućim“ izvanjezičnim podatcima, a za etimološko tumačenje upućivati na prethodno obrađenu natuknicu.

Najvažniji je dio svake natuknice, naravno, etimološko tumačenje toponima u kojem autor pokazuje suvereno poznavanje današnjega dosega suvremene etimološke znanosti, a svaka natuknica završava navođenjem relevantne literature. S obzirom na to da se u rječniku obrađuje i tumači niz slovenskih toponima tvorenih od osnova praslavenskoga podrijetla koji svoje odraze imaju i na hrvatskome području, ovaj će rječnik u budućnosti biti neizostavnim priručnikom hrvatske, ali i općeslavenske toponomastike, kao što su u prošleme stoljeću to bili Skokov, a potom i Bezlajev rječnik. Potrebno je napomenuti da se u tumačenju imena ne navode samo toponimski likovi, već i više od 1 500 slovenskih prezimena relevantnih za etiologiju nastanka pojedinih toponima.

U drugome dijelu ovoga rječnika autor etimološki i etiološki tumači 208 slovenskih egzonima, odnosno slovenskih imena za objekte izvan područja današnje Slovenije. Tumače se slovenska imena kontinenata i oceana, imena svih europskih država i njihovih glavnih gradova za koje Slovenci u pravilu imaju svoja imena, ali i imena pokrajina te pojedini etnonimi, odnosno slovenska imena za različite etničke skupine. Nama je ovaj rječnički dio osobito zanimljiv jer sa Slovencima nerijetko dijelimo iste egzonimske likove, a s druge strane zato što se ovdje etimološki tumače i mnogi hrvatski toponimi.

S obzirom na to da u Hrvatskoj još uvijek nemamo ni jedan pravi toponomastički rječnik, bez obzira na niz vrijednih toponomastičkih djela i studija P. Skoka, P. Šimunovića i drugih hrvatskih onomastičara, ovo vrijedno djelo Marka Snoja bit će od neprocjenjive vrijednosti za hrvatsko imenoslovlje. Ne samo zbog toga što mnogi slovenski toponimi, primjerice imena hrvatsko-slovenskih graničnih rijeka (Save, Drave, Mure) koja su u njemu pouzdano protumačena čine i dio hrvatskoga onomastikona, ili zato što se mnogi hrvatski i slovenski toponimi izvođe od istih praslavenskih osnova, već i zato što ovaj rječnik pruža novi, suvremeniji obrazac leksikografske obradbe zemljopisnih imena.

Dunja Brozović Rončević